

Olavs Cers: Vārds – bērna nākotne vai vecāku egoisms? Par personvārda juridisko regulējumu

Pagājušā nedēļā sociālās saziņas platformā X norisinājās asas diskusijas par personvārdiem Latvijā. Diskusiju pamatā bija vairākos interneta ziņu portālos publiskotais Tieslietu ministrijas Dzimtsarakstu departamenta kopsavilkums par 2023.gadā reģistrētajiem unikālajiem jaundzimušo vārdiem. Īpašu uzmanību izpelnījās kādam puisēnam reģistrētais vārds – Miesassargs.

Diskusijās iesaistīto platformas X lietotāju viedokļi bija krasi atšķirīgi – no tādiem, kas akceptē faktiski jebkura vārda došanu jaundzimušajam, atstājot to vienīgi vecāku ziņā, līdz tādiem, kas pieprasa stingru "valodas policiju", reģistrējot jaundzimušā bērna vārdu. Diskusiju izskaņā tajās iesaistījās pat tieslietu ministre Dr.iur.Inese Lībiņa-Egnere, tajā pašā platformā X norādot: "Cilvēka vārds veido viņa identitāti, tādēļ svarīgi, ka vecāku izvēlētais vārds nodrošina bērna vislabākās intereses. Lai sekmētu interešu ievērošanu visos gadījumos, Tieslietu ministrija līdz 1.martam vērtēs, kā pilnveidojama jaundzimušajam izraudzītā reti sastopamā vārda reģistrācija." Ņemot vērā minēto, sagaidāms, ka [Tieslietu ministrija](#) plāno pilnveidot normatīvo regulējumu, lai izvairītos no acīmredzami nelabskanīgiem, neviennozīmīgi vērtējamiem vai pat aizvainojošiem un pazemojošiem bērnu vārdiem.

Personvārdu regulējums - minimāls

Noliekot malā emocijas un vērtējot tiesisko regulējumu, varam secināt: tik būtisku faktoru kā cilvēka vārds Latvijā regulē tikai divi tiesību akti. Pirmkārt, tas ir [Valsts valodas](#) likums, precīzāk – šī likuma 19.panta trešā daļa un 23.panta trešā daļa. Otrkārt, tie ir 2004.gada 2.marta Ministru kabineta noteikumi Nr.114 "Noteikumi par personvārdu rakstību un lietošanu latviešu valodā, kā arī to identifikāciju". Kā izpētes avots izmantojams arī Tiesībsarga biroja 2012.gada pētījums "Personvārdu rakstība un cilvēktiesības", taču tajā vairāk vērtēta citu tautību vārdu un uzvārdu rakstība latviešu valodā. Visbeidzot, vairākas atziņas attiecībā uz personvārdu izmantošanu ir atrodamas Latvijas Republikas Augstākās tiesas Senāta Administratīvo lietu departamenta 2010.gada 17.novembra spriedumā lietā Nr. A420613110 (SKA – 890/2010), saskaņā ar kuru "aizliegums reģistrēt bērnam vārdu Otto nav sociāli nepieciešams un samērīgs".

Tā kā Valsts valodas likumā nav atrodamas nekādas precīzākas norādes uz personvārda izvēles un reģistrācijas principiem, tad pamatdokuments, kas regulē šo katram cilvēkam tik būtisko jautājumu, ir minētie Ministru kabineta noteikumi – ērtības labad turpmāk šajā rakstā sauksim tos par Noteikumiem.

Noteikumi ir ļoti apjomīgi, kas vieš palāvēību, ka tajos būs atrisinātas pilnīgi visas iespējamās neskaidrības par cilvēku vārdiem. Tomēr tā nav, jo Noteikumi ļoti sīki un precīzi reglamentē dažādas vārdu un uzvārdu pareizrakstības normas – kādos locījumos izmantojami personvārdi sievietēm un vīriešiem, kā pareizi latviskojami no citām valodām aizgūti personvārdi u.tml. Proti, šie Noteikumi veltīti vienotai izpratnei par personvārdu pareizrakstību. Piemēram, saskaņā ar Noteikumu 11.2.punktu vēl joprojām nav iespējams dot bērnam vārdu Otto, bet gan Oto, savukārt Annas un Ellas ir iekļuvušas gramatiski pareizo un atzīto personvārdu formu sarakstā.

"Otto epopeja" ir atsevišķa raksta vērtā – no diskusijas sociālajā vietnē X secināms, ka ir [Dzimsarakstu nodaļas](#), kas šo vārdu vienmēr ir reģistrējušas, neskatoties uz jau minēto Noteikumu 11.2.punktu, un tādas, kas cīnās pret dubulto "t" ar teju reliģisku fanātismu. Taču vārda Otto problemātiku jau ir atrisinājusi Augstākā tiesa ar iepriekš minēto spriedumu lietā SKA–890/2010, cita starpā norādot: "Senāts nevar iebilst un arī neiebilst latviešu valodas pareizrakstības noteikumiem. Tomēr, Senāta ieskatā, līdz šim plašais vārda Otto lietojums neliecina, ka tas būtu negatīvi ietekmējis latviešu valodas sistēmu. Senāts uzskata, ka līdzskaņa t dubultojuuma pieļaušana vārdā Otto arī turpmāk ne īstermiņā, ne ilgtermiņā negrauj latviešu valodas sistēmu."

Svarīgākais – vārda nozīme

Taču ne jau katram neierastam bērna vārdam būtu iespējams vai nepieciešams savs Augstākās tiesas spriedums. Problēma meklējama citā virzienā – nevis pareizrakstībā, bet dotā vārda būtībā un nozīmē. Neatkarīgi no tā, vai tas aizgūts no citām valodām, vai ir latviešu valodas vārds – tas nedrīkstētu būt acīmredzami nelabskanīgs, neviennozīmīgi vērtējams vai pat aizvainojošs un pazemojošs. Neatkarīgi no tā, kādu iemeslu dēļ vecāki ir izlēmuši bērnam dot tieši tādu vārdu, vecāku intereses ir jāsamēro ar bērna interesēm – ir jāvērtē, vai dotais vārds neapgrūtinās bērna tālāko dzīvi, pašnovērtējumu un iekļaušanos sabiedrībā. Augstākā tiesa jau minētajā spriedumā arī pamatoti norāda: "Senāta ieskatā, vārds ir viens no cilvēka privātuma kodola elementiem, viens no cilvēka sevis kā personības apzināšanās pamatiem. Vecākiem dota vara izvēlēties tikko piedzimušajai personībai tai atbilstošu vārdu. Un parasti vecāki pret tiem doto varu izturas ar lielu atbildības sajūtu, no visiem iespējamajiem vārdiem izvēloties, viņuprāt, piemērotāko."

Bet ko darīt, ja vecākiem acīmredzami nepiemīt šī atbildība sajūta un viņi bērna vārdu pakļauj mirkļa iegribām vai kādiem citiem apsvērumiem, kas viņiem tobrīd šķiet svarīgi, bet ilgtermiņā var kaitēt tieši bērnam viņa īpatnējā vārda dēļ?

Diemžēl Noteikumi uz šo jautājumu neatbild – tajos nav pilnīgi nekāda regulējuma saistībā ar personvārda labskanību, atbilstību saprātīgam valodas lietojumam un bērna interesēm. Proti, Noteikumi neaizliedz jaundzimušo nosaukt jebkura priekšmeta, dzīvnieka, dabas parādības, amata, komiksu varoņa vai Holivudas aktiera vārdā. Ja ir Miesassargs, hipotētiski ir iespējams arī Ķirurgs vai Advokāts, ja ir Alnis, tad kāpēc ne Lācis, un kur ir netveramā robeža starp Gaismu un Tumsu, Maigoni vai Briesmoni?

Acīmredzot likumdevējs ir paļāvis, ka vecāki, kuri radījuši bērnu, ir gana pieauguši, nobrieduši, atbildīgi un saprātīgi, lai censtos nodrošināt savam bērnam iespējami labākās "starta pozīcijas", dzīvi uzsākot. Taču jāņem vērā dažādi faktori – vecāku izglītība, vecums, dzīves pieredze, tautība, reliģiskā piederība, latviešu valodas zināšanas un vēl daudz kas cits. Ja Latvijā dzīvojoši vecāki, kas vispār neprot latviešu valodu – un tādu nav mazums – bet zina angļu valodu, nolemj savu bērnu nosaukt senos britu izcelsmes vārdos, piemēram, Kails (Latvijā tādu ir vismaz pieci) vai Stīvs – pati par sevi jau šāda izvēle nav nedz nepareiza, nedz nosodāma. Taču latviešu valodā ir īpašības vārds "stīvs": tāds, kam nav

vingruma, elastīguma, arī [piespiests](#), [neatraisīts](#), [lēns](#) (par kustībām); [nekustīgs](#) (par stāvokli). Ja vecāki to zinātu, varbūt izvēlētos bērnam citu vārdu. Saskaņā ar <https://personvardi.pmlp.gov.lv/> atrodamiem datiem šāds vārds kā pirmais vai otrais vārds Latvijā ir reģistrēts vismaz četriem cilvēkiem. Bet nav pat izskaidrojums, kāda nacionāla, reliģiska vai cita pārliecība ir ietekmējusi vecāku lēmumu, piemēram, nosaucot meitiņu par Zosi - Latvijā ir reģistrēti vismaz četri vārdi "Zose". Jā, un ir reģistrēta arī viena Gonoreta, viens Prezidents un 35 Dolāri. Personvārdu datu bāze ir publiski pieejama, katrs pats var pārliecināties par to, kādi vairāk vai mazāk unikāli vārdi ir Latvijas iedzīvotājiem.

Vai valsts ierobežos vecāku radošumu?

Atšķirībā no Latvijas, tepat kaimiņos – Igaunijā, kur personvārdu reģistrāciju veic saskaņā ar 1995.gada Valsts valodas likumu un 2004.gada Personvārdu likumu, Igaunijas likumdevējs ir noteicis: "Personas vārds nedrīkst būt aizskarošs, izrunas un rakstības ziņā būt nesavienojams ar igauņu valodas tradīcijām, neatbilstošs personas dzimumam u.c. Vienlaikus šīs normas paredz izņēmumu, ka šādi personas vārdi var tikt doti, ja bērnam vai tā vecākiem ir personiska saikne ar citas valodas vārda došanas tradīcijām pilsonības, ģimenes izcelsmes, tautības vai citu iemeslu dēļ, un izvēlētais vārds šo saikni atspoguļo."

Latvijas valsts rūpējas par bērnu tiesībām – medicīnu, izglītību, aizsardzību pret vardarbību, emocionālo labbūtību u.t.t. Bet kāpēc netiek izradītas nekādas rūpes par iespējamo emocionālo vardarbību, ar kādu bērns var saskarties vecāko dotā īpatnējā vārda dēļ? Ir vispārzināms, ka bērni savstarpēji ir visai nežēlīgi pret tiem, kas ir atšķirīgi – pagalmā, bērnudārzu grupiņās, pamatskolas klasēs – teju katram tiek piešķirta kāda iesauka. Vecāku neapdomīgi izvēlētais un mirkļa iegribā vai citu vecākiem vien zināmu iemeslu dēļ dotais bērna īpatnējais vārds var raisīt vienaudžu izsmieklus un pāridarījumus.

Latvijas Republikas [Satversmes tiesa](#) savā 2001.gada 21.decembra spriedumā lietā nr. 2001-04-0103 secina: "Satversmes 96.pants nosaka ikviena tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību. Cilvēka vārds atšķir viņu no citiem cilvēkiem. Savukārt uzvārds ir ģimenes vārds, ko pārmanto paaudzes un kas norāda arī uz radnieciskām saitēm. Vārds un uzvārds nodrošina cilvēka kā patstāvīgas sabiedrības daļas eksistenci. No vienas puses, cilvēka vārds un uzvārds visciešākajā veidā saistīts ar cilvēka identitātes izjūtu, tātad arī ar viņa privāto un ģimenes dzīvi. No otras puses, vārdu un uzvārdu lieto ne tikai pats tā īpašnieks. Personas vārdam un uzvārdam sabiedrībā ir arī svarīga sociālā funkcija – tie dod iespēju cilvēku identificēt."

Tādējādi Tieslietu ministrijas un arī likumdevēja dienas kārtībā ir vairāk pat filosofisks jautājums – cik tālu ir respektējama vecāku izvēles brīvība, dodot vārdu

savam bērnam? Vai to ierobežo tikai pareizrakstības normas, vai tomēr ir jānosaka kādas robežas arī vecāku radošumam, kas var kaitēt bērnam? Proti, vai valsts drīkst iejaukties, ja bērns tiek nosaukts nevis par Jāni vai Ievu, bet, visticamāk labu vēlot, par Miljonāru vai Princesi.

1

<https://likumi.lv/ta/id/85209-noteikumi-par-personvardu-rakstibu-un-lietosanu-latviesu-valoda-ka-ar-i-to-identifikaciju>

<https://www.delfi.lv/898102/versijas/56332492/olavs-cers-vards-berna-nakot-ne-vai-vecaku-egoisms-par-personvarda-juridisko-regulejumu>